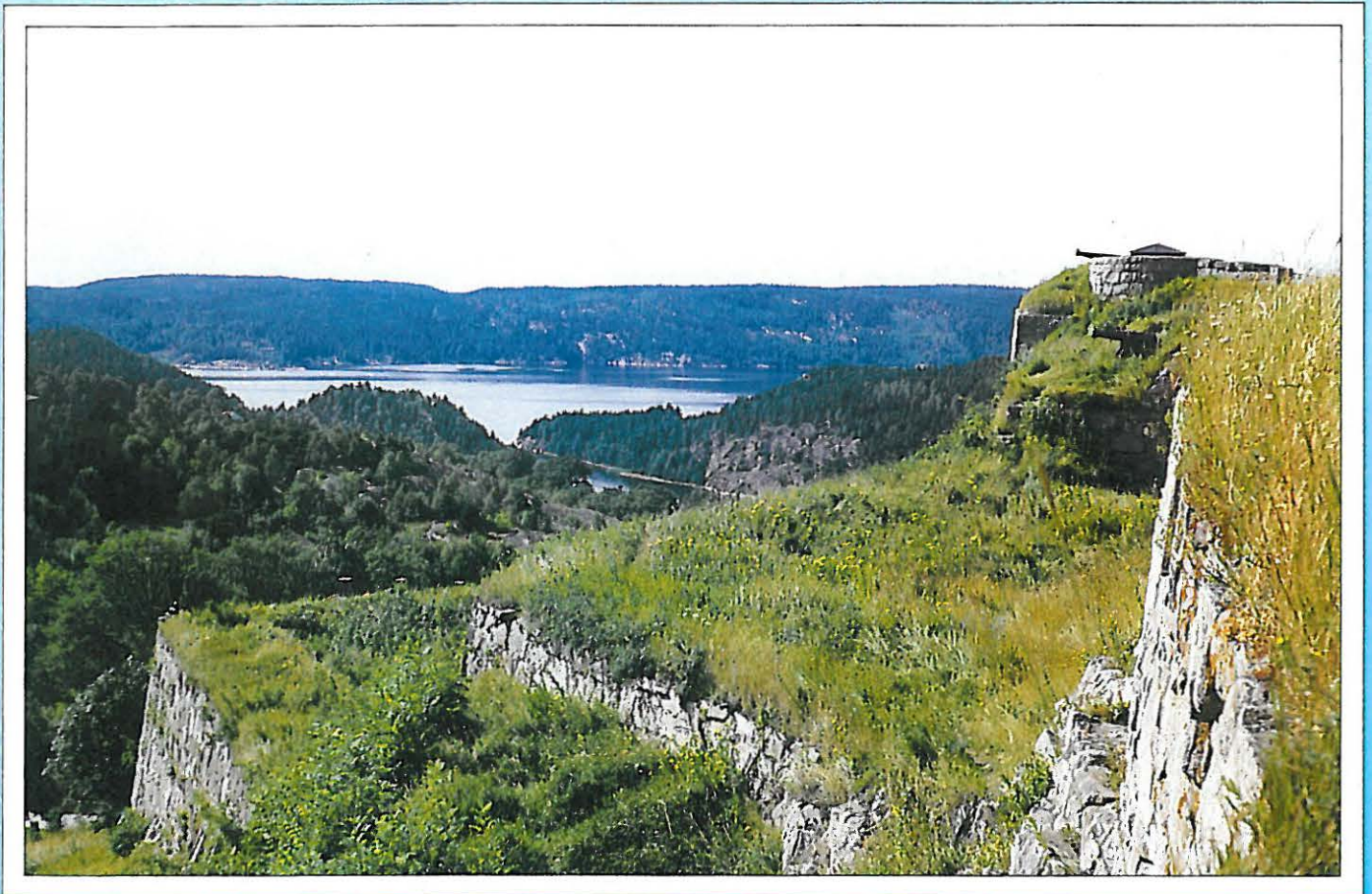

Viltåker til avverging av elgbeiting på innmark

Fylkesmannen i Østfold
Miljøvern avdelingen

MILJØVERNAVDELINGEN

Fylkesmannen i Østfold

POSTADRESSE: DRONNINGENSGT. 1, 1500 MOSS
Tlf: (09) 25 41 00

Dato:
15. feb. 1989

Rapport nr.:
4/89

ISBN nr.:
82-7395-027-1

Rapportens tittel:

VILTÅKER TIL AVVERGING AV ELGBEITING PÅ INNMARK

Forfattere:

Gunnar Bjar, Åsmund Fjellbakk og Vidar Holthe

Oppdragsgiver:

Viltfondet v/fylkesmannens miljøvernnavdeling

Ekstrakt:

Elgens beiting på innmark kan for enkelte brukere være et stort problem. En del av disse brukerne i Østfold fikk dekket utgiftene til anlegging av felter med fôrvekster i årene 84 til 87. Erfaringene fra hver bruker ble samlet inn for hvert år. Skadeomfanget og beiting av fôrvekster ble vurdert av hver enkelt bruker. Samlet viser erfaringene at brukerne vurderer skadene på øvrig innmark til å være mindre enn tidligere.

INNHOLD:

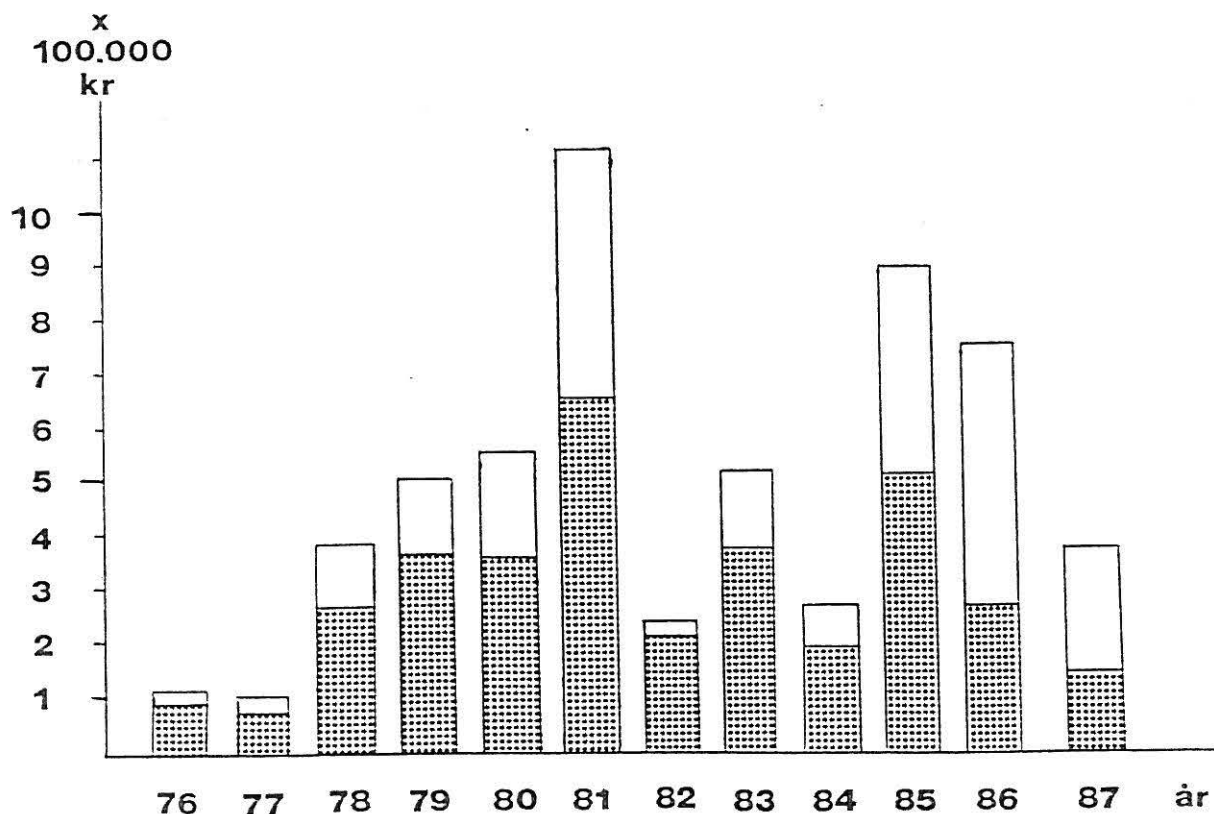
	side
1. INNLEDNING.....	1
2. PROSJEKTBEKRIVELSE.....	2
3. LOKALISERING AV FORSØKENE.....	2
4. RESULTATER.....	3
4.1 Viltåkrenes skadeavvergende effekt.....	3
4.2 Viltåkrenes innvirkning på elg og rådyrbestandene.....	4
4.3 Beitetidspunkt.....	4
4.4 Faktorer som påvirker viltåkrenes skadeavvergingseffekt.....	4
4.5 Kostnader.....	5
5. DISKUSJON.....	5
6. KONKRETE RÅD.....	6
7. LITTERATUR.....	6

1. INNLEDNING

Samtidig med økningen i elgbestanden i Østfold de siste 15 årene, har det også vært en sterk økning av elgskader på innmark. Toppen ble nådd i 1981, da det ble søkt om erstatning for skader og skadeforbyggende tiltak for tilsammen over 1 million kroner (figur 1). Det virkelige skadeomfanget er likevel betydelig høyere enn det som framgår av statistikken. Mange gårdbrukere lar være å søke om erstatning, selv om de kan ha store skader på innmarka (Sødal 1986).

Erstatningsmidlene for hjorteviltskader blir fordelt mellom fylkene etter en bestemt fordelingsnøkkel som tar utgangspunkt i antall fellingstillatelser for elg og hjort. Hittil har denne fordelingsnøkkelen vært slik at Østfold har fått en større andel av erstatningsmidlene enn det antallet fellingstillatelser i fylket i seg selv skulle tilsi. Denne fordelingsnøkkelen blir nå gradvis endret slik at Østfold i 1990 ikke lenger vil bli spesielt tilgodesett på denne måten. Det vil si at fylket i framtida vil få en mindre andel av erstatningsmidlene enn det som har vært tilfelle.

Det følger av dette at det først og fremst vil være opp til gårdbrukerne selv å redusere sine tap på grunn av elgskader. Et skadeavvergende tiltak som hittil bare har vært forsøkt i liten grad, er anlegging av egne viltåkre for å lede elgen bort fra annen innmark. Enkelte har imidlertid ment å ha positive erfaringer med dette, mens andre igjen har hatt mindre gode erfaringer.

Figur 1. Erstatningsbeløp det er søkt om for hjorteviltskader på innmark, og bevilget erstatningsbeløp ("prikket" del) i Østfold for perioden 1976 - 1987.

På denne bakgrunn ble det igangsatt forsøk med anlegging av viltåkre for å høste mer kunnskap om den skadeavvergende effekten av slike tiltak. Man håpet å bli bedre i stand til å gi råd om vekstslag, plassering, form og størrelse i forbindelse med tilsåing av viltåkre. Denne rapporten summerer opp de erfaringene som ble gjort.

2. PROSJEKTBEKRIVELSE

I 1985 ble endel gårdbrukere som man visste hadde problemer med elg-skader, forespurt om de ville delta i viltåkerprosjektet. Forsøket gikk ut på å så til én eller flere viltåkre på eiendommen og registrere hvordan disse ble brukt av elgen. Samtidig skulle man følge med i hvordan innmarka for øvrig ble beitet. Det ble laget et registrerings-skjema som deltakerne skulle fylle ut (vedlegg 1).

Deltakerne bestemte selv antall, størrelse, plassering osv. på viltåkrene, men det ble oppfordret til å forsøke forskjellige løsninger. Det ble imidlertid presisert at viltåkrene måtte anlegges på jord som ga tilstrekkelig gode vekstbetingelser, slik at de ble fristende for elgen. De fleste ble anlagt på dyrka mark, mellom skogkanten og annen åker. Noen ble dessuten anlagt på jordstykker som lå ca. 1 km inne i skogen. Hver deltaker anla tilsammen ca. 4,5 da viltåker i gjennomsnitt.

Når det gjaldt planteslag, ble fôrmargkål, fôrraps og fôrnepe plukket ut som aktuelle. I praksis ble det brukt fôrmargkål og fôrraps, samt noe havre, som i de fleste tilfellene ble sådd sammen med et av de førstnevnte planteslagene. De fleste oppga at viltåkrene var ment å avlaste havreåkre. Noen oppga dessuten grønnsaker, bygg eller hvete.

Det var bare et lite mindretall av deltakerne som oppga at de forsøkte andre avvergingstiltak i tillegg til viltåkrene. Tiltak som ble nevnt, var vekkjaging med og uten hund, saltsteiner, blankt el.-gjerde og "Hyleren".

Deltakerne fikk refundert kr. 1.200 pr. innlevert registrerings-skjema til dekking av utgifter til såfrø og gjødsel.

På grunn av liten oppslutning det første året ble forsøkene fortsatt i 1986 og 1987. Det ble dessuten innhentet opplysninger om en viltåker som ble tilsådd i 1984. Totalt ble det innlevert 21 registrerings-skjemaer som dekket 35 prøvefelt på tilsammen 75 dekar.

3. LOKALISERING AV FORSØKENE

Forsøkene ble gjennomført forskjellige steder i Østfold, samt i Vestby kommune, Akershus. Følgende eiendommer var med i forsøkene:

1985: Borregaard Vest, Tune
 Elsnes, Eidsberg
 Kinne, Vestby
 Lundestad, Halden
 Smerkerud, Eidsberg
 Torkelsrud, Eidsberg
 Tvester, Våler

1986: Bergland, Eidsberg
 Furuseth, Våler
 Kinne, Vestby

1986 fort.: Smerkerud, Eidsberg
Torkelsrud, Eidsberg
Tvester, Våler
Vang, Våler

1987: Furuseth, Våler
Kinne, Vestby
Torkelsrud, Eidsberg
Tvester, Våler

4. RESULTATER

Fordelingen av svarene på noen sentrale spørsmål på registrerings-skjemaet er gitt i tabell 1.

4.1. Viltåkrenes skadeavvergende effekt

Elgskadene på innmarka ble i de aller fleste tilfellene vurdert til å være redusert etter innføring av viltåkrene. I tre tilfeller ble skadene vurdert til å være uendret, mens det i bare ett tilfelle ble oppgitt at skadene var større enn tidligere. I dette siste tilfellet ble imidlertid ikke skadene satt i sammenheng med viltåkrene. Derimot ble sein skuronn oppgitt som en av grunnene til de økte skadene.

På et av gårdsbrukene ble det bl.a. dyrket mye kålkulturer og her var også rådyr et skadeproblem. Det viste seg at viltåkrene hadde en god avvergende effekt også på rådyrskader. Rådyra foretrakk å holde seg i en høyvokst fôrmargkålåker framfor på en åpen kålåker.

Et stort flertall av deltakerne mente at viltåkrene hadde god avvergende effekt på elgskader. I ett av de to tilfellene hvor effekten ble oppgitt til å være dårlig, ble dette forklart med at viltåkeren ble delvis oversvømmet pga. mye nedbør. I det andre tilfellet ble det oppgitt at viltåkeren virket tiltrekkende på elgen først etter at havreåkeren var skåret.

Med ett unntak oppga likevel alle deltakerne at det fortsatt var beiting i annen åker. Viltåkrene var med andre ord ikke i stand til å eliminere elgskadene fullstendig.

Tabell 1. Fordeling av svarene på noen sentrale spørsmål på registrerings-skjemaet.

	Mindre	Uendret	Storre
Skadebelastning etter innføring av viltåker:	14	3	1
	God	Dårlig	
Viltåkerens avvergende effekt:	17	2	
	Ja	Nei	
Er det fortsatt beiting på annen åker?	18	1	
Er det de samme dyra som beiter i viltåker og annen åker?	16	0	
Har det blitt mer elg i området etter at viltåkeren kom til?	5	14	

4.2. Viltåkerenes innvirkning på elg- og rådyrbestanden

Et flertall av deltakerne mente at det ikke var blitt mer elg i området etter innføringen av viltåkre. Det var altså først og fremst den stedeagne elgen som utnyttet viltåkrene. Men det var også noen som mente at viltåkrene hadde trukket til seg "fremmede" elger, slik at antallet elg i området hadde økt. Samtlige deltakere oppga for øvrig at det var de samme elgene som beitet på viltåkrene og på annen åker i området.

Det var flere som oppga at den lokale rådyrbestanden hadde økt som følge av viltåkrene. Bestandsøkningen hadde noen steder vært betydelig.

4.3. Beitetidspunkt

Elgen begynte vanligvis å beite tidligere i viltåkrene enn i annen åker. Juli var den måneden som hyppigst ble oppgitt som første måned med beiting. I noen tilfeller oppsøkte elgen viltåkrene allerede i juni, men det var også tilfeller der den ikke begynte å bruke dem før i september.

Annen åker begynte elgen de aller fleste steder å bruke i august eller september. Den beitet her til september/oktober, rimeligvis fram til skuronna.

I viltåkrene ble elgen vanligvis sett fram til september-november.

4.4. Faktorer som påvirker viltåkrenes skadeavvergende effekt

I og med at de fleste viltåkrene ble oppgitt å ha god skadeavvergende effekt, er det vanskelig å trekke bestemte konklusjoner om hva som påvirker denne effekten mest. Dette forsterkes av at viltåkrene ikke ble anlagt etter noe spesielt system, og av at antall forsøk var forholdsvis få. Likevel er det visse ting man kan peke på.

Når det gjelder planteslag, ble de fleste viltåkrene som nevnt tilsådd med fôrmargkål eller fôrraps. Det var en viss tendens til at fôrrapsåkrene ble vurdert høyere enn fôrmargkålåkrene, men dette kan godt være tilfeldig. Man må altså konkludere med at begge planteslagene var effektive.

Det er tydeligvis viktig at viltåkrene er så frodige som mulig for å virke mest mulig tiltrekkende på elgen. Dette krever en god jordbearbeiding, gjødsling og ugressbekjempelse.

Viltåkrene må være så store at de ikke blir nedbeitet for tidlig, dvs. for skuronna. En for liten viltåker kan muligens virke mot sin hensikt ved at elgen blir lokket til stedet tidlig på sommeren og deretter går over på annen åker når viltåkeren er nedbeitet. I alle fall har en nedbeitet åker ikke lenger noen skadeavvergende effekt. I et slikt tilfelle vil for øvrig fôrraps ha et fortrinn framfor fôrmargkål fordi den har god evne til gjenvekst etter nedbeiting.

Noen observasjoner tyder på at det kan være gunstig å anlegge flere mindre viltåkre istedenfor en stor. Dette skyldes en viss aggresjon mellom elgene. Enkelte dyr kan få vanskeligheter med å komme til i en viltåker hvor det allerede står elg og de vil da lett kunne trekke til andre åkre og gjøre skade der. Med flere viltåkre kan dette unngås.

Det ser ut til at det kan være spesielt vellykket å anlegge viltåkre på jordstykker som ligger et stykke inne i skogen, godt unna annen åker. Som nevnt oppga nesten alle deltakerne i forsøket at elgen fortsatt beitet på annen åker. Dette skulle tilsi at man i størst mulig grad forsøker å holde elgen helt borte fra disse åkrene. I alle fall vil man ved å anlegge viltåkeren inne i skogen unngå de mer tilfeldige skadene av elg som oppsøkte viltåkeren. Dessuten vil elgen kunne beite mer uforstyrret på slike avsidesliggende viltåkre, noe man må anta øker tiltrekningskraften.

Når viltåkeren anlegges mellom skog og annen åker, bør man plassere den på steder hvor elgen naturlig kommer inn på innmarka. Viltåkeren kan da stoppe elgen her før den går inn på annen åker.

4.5. Kostnader

De oppgitte utgiftene til såfrø og gjødsel varierte fra ca. 150 til ca. 400 kroner pr. da, omregnet til 1988-kroner. Gjennomsnittet var ca. 250 kr/da. Maskinutgifter og arbeid var altså ikke tatt med i dette beløpet.

5. DISKUSJON

Resultatene av disse forsøkene går altså klart i retning av at viltåkre har en god skadeavvergende effekt på innmark. Helt avgjørende for holdbarheten av resultatene er imidlertid den enkeltes evne til å vurdere skadenivået før og etter innføringen av viltåkrene. Sødal (1986) har påpekt hvor vanskelig det kan være å bedømme den prosentvise skadegraden i en havreåker. Imidlertid har det i denne undersøkelsen ikke vært nødvendig å anslå det absolutte skadenivået, bare å påvise en eventuell forandring i dette. Det virker sannsynlig at den enkelte gårdbruker har så godt kjennskap til skadene i sin egen åker at han med god sikkerhet kan påvise eventuelle større forandringer. Når de fleste deltakerne i denne undersøkelsen mener at skadene er redusert, må man derfor anta at dette stemmer.

I perioden 1982-1986 var det en betydelig nedgang i elgstammen i Østfold som følge av økt avskytning. Man kan derfor ikke se bort fra at dette enkelte steder har hatt stor betydning for elgskadene i forsøksperioden. Skadereduksjonene behøver altså ikke bare å skyldes viltåkrene.

Dette har også betydning for spørsmålet om viltåkrene trakk til seg elger fra andre områder. De fleste deltakerne mente at det ikke var tilfelle, men det kan ikke helt utelukkes at en bestandsnedgang i den lokale elgstammen har kamuflert en slik "lokke-effekt" av viltåkrene. Fra et skadesynspunkt vil det ikke være ønskelig at man lokker til seg elg fra andre områder. I så fall vil den skadeavvergende effekten av viltåkrene reduseres - i det minste for den som har anlagt viltåkeren.

Også av denne grunn er det viktig at viltåkrene er store nok til å tåle beitepresset til skuronna er over. Som nevnt anla hver deltaker i denne undersøkelsen gjennomsnittlig 4,5 da viltåker. Det ser ut til at man bør opp mot et såpass stort areal om man skal være sikret en god effekt.

Både fôrmargkål og fôrraps viste seg å være gode vekster i viltåkrene. Det er likevel verd å påpeke at det er visse forskjeller mellom dem. Fôrmargkålen er den som setter strengest krav til jordbearbeiding, desuten er den svakere enn fôrraps i konkurransen mot ugresset tidlig på sesongen (Skaland & Hillestad 1983). Imidlertid gir den størst plante-masse i den perioden da det er viktig å holde elgen unna kornåkrene, dvs. fra slutten av august til september. Det forutsetter selvsagt at den ikke er for sterkt beitet tidligere på sommeren, da fôrmargkål har dårlig evne til gjenvekst etter sterk beiting. Man bør huske på at de fleste viltåkrene i denne undersøkelsen ble beitet allerede fra juni eller juli.

6. KONKRETE RÅD

- Viltåkre bør legges på jord hvor det er muligheter for maskinell drift.
- Arealet bør totalt være så mye som 3 - 5 daa. Dette kan gjerne fordeles på flere parseller, men hver parsell bør være på min. 1 daa.
- Både fôrmargkål og fôrraps kan anbefales, men andre vekster kan også være aktuelle. Vi viser for øvrig til småskriftet "Grønforvekster" for mer konkrete dyrkingsråd (se litteraturlista).
- Det må foretas skikkelig jordbearbeiding, gjødsling og ugressbe-kjempelse.
- Har man egnede jordstykker langt unna de andre jordene, vil disse trolig gi størst avvergingseffekt.
- Hvis viltåkeren anlegges mellom skog og annen åker, bør den helst plasseres der dyra kommer inn på innmarka.
- Pga. avlingstap og kostnader er det neppe privatøkonomisk lønnsomt å anlegge en avvergingsåker på mark hvor det kan høstes ordinære avlinger (korn/grønnsaker). Det samme gjelder hvis det må betales fullt ut for medgått arbeidstid og maskinleie.

7. LITTERATUR

Skaland, N. & R. Hillestad 1983. Grønforvekster. Småskrift. Statens fagtjeneste for landbruket, 5/83. 19 s.

- K** Sodal, D.P. 1986. Elgskader på innmark i Nordre Østfold. Norsk Skogbruk 4, s. 44-46.

Forsøksår: _____

REGISTRERINGSSKJEMA FOR VILTÅKRE

Feltet er anlagt den ___/___ 19___ av _____

på gården _____ i _____ kommune _____ fylke

Vert: _____ Postadr.: _____ Vareadr.: _____

Feltstyrer: _____ Postadr.: _____ Vareadr.: _____

Feltet tilsådd med: _____ (vekst, sort) den ___/___ (dato)

Jordart: _____ Forgrøde: _____ Omløp: _____

Gjødsling: _____

Feltets areal: _____

Totale utgifter til såfrø og gjødsel (maskinarb. ikke inkl.): _____ kr.

Hvilke(t) vekstslag er viltåkeren ment å avlaste: _____

Beskrivelse av viltåkerens form ("smal stripe", "10x100 m" e.l.): _____

Plassering av viltåkeren i forhold til større skogområder og til åker den er ment å avlaste: _____

Hvis viltåkeren er anlagt i utmark, hva slags jordarbeiding er foretatt: _____

Vurdering av viltåkerens utvikling (virket den "fristende" for elg?): _____

Er viltåkeren kombinert med andre avvergingstiltak (hund/vekkjaging, el.gjerder, luktstoffer etc.)? : _____ hvilke: _____

Andre viltåkre på eiendommen? Areal, beliggenhet i forhold til denne, vekstslag : _____

Er det fortsatt elg-beiting på annen åker: _____ hvilke vekstslag: _____

Angivelse av skadens omfang: _____

Tidligere års skadebelastning (før viltåkeren) : _____

Hvilke(t) vekstslag ble da beitet : _____

Generell vurdering av viltåkerens effekt : _____

Er det blitt mer elg i området etter at viltåkeren kom til : _____

Hvilke perioder ble elg observert i viltåkeren : _____

Vekstlighetens tilstand i disse periodene : _____

Hvor ofte ble dyr observert : _____ Hvor mange pr. gang : _____

Hva slags dyr (kjønn, alder, stedegen elg ?) : _____

Hvilke perioder ble elg observert i åker som skulle avlastes : _____

Hvilke(t) vekstslag : _____ Vekstlighetens tilstand i disse periodene : _____

Hvor ofte ble dyr observert : _____ Hvor mange pr. gang : _____

Hva slags dyr (kjønn, alder, stedegen elg ?) : _____

Er dette samme elg som beiter i viltåkeren : _____

Andre kommentarer/opplysninger av interesse : _____